

Blaga și Noica despre DOR

La prima vedere pare, dacă nu imposibilă, atunci cel puțin forțată, apropierea dintre cei doi filozofi pe tema enunțată în titlu având în vedere calibrul și obiectul filozofiei lor. Rămânând în domeniul circumscris prin titlu, putem afirma că Blaga înzestrează cugetarea românească cu un concept metafizic: **dorul**, iar Noica face filologie filozofică (în descendența Nietzsche – Heidegger) asupra cuvintelor românești. Și totuși ambele demersuri filozofice au puncte de tangență care fac posibil și util un dialog intelectual - spiritual euristic. Pentru început să trecem în revistă posibilele puncte de tangență dintre cei doi filozofi. Un prim punct ar fi interesul manifestat pentru specificul național. Interesul fiecăruia își are cauzele și obiectivele lui proprii. Dar dincolo de aceste deosebiri în motivarea interesului există ceva comun: conștiința că specificul național nu trebuie redus la psihologia etnică manifestă, posibil fie de “raționalizat”, fie de manipulat; el ține de zonele mai profunde, abisale ale ființei umane. E de reținut apoi faptul că cei doi gânditori cred cu fermitate că fiecare limbă își are “spiritul” ei (fiecare vede în felul său specific acest spirit) prin care se individualizează și prin care se îmbogățește corola de minuni a rostirii universale. Acest adevăr nu este într-un tot conservator în raport cu un alt adevăr de azi: tendința spre o “corolă” unilingvistică (sau polilingvistică, dar limitată), ci o facilitate și un îndemn spre acest fenomen post modernist! În prelungirea celor spuse mai adăugăm că Blaga și Noica au fost fascinați de geniul limbii moderne. Într-o cugetare din *Discobolul*, Blaga afirmă: “geniul limbii – se știe că limba noastră nu posedă decât un număr foarte redus de cuvinte «compuse». Compusele sunt oarecum împotriva firii graiului românesc. Alte limbi excelează tocmai prin posibilitatea de nestăvilire a compunerii: astfel limba greacă sau germană. Limba română tolerează compusele doar excepțional pentru designarea unor fenomene și cazuri care numesc particularități ciudate: Sfarmă-piată, Strâmbă-lemne, Pierde-vară, ... Geniul limbii noastre se socotește pe sine probabil, așa de mult o icoana a Firii, încât întrebuițează compusele ce nu-i sunt firești, cu precădere pentru a denumi lucruri sau ființe ce par ale Ne-Firii, adică suprafirești, nefirești, contrafirești”. Peste ani, Constantin Noica are aceeași părere despre geniul limbii și despre “fenomenul” compunerii lingvistice. Cităm din eseul *Introducere la dor* (1973): “Admirăm, și pe drept cuvânt, în limba greacă și germană capacitatea lor de compunere [...]. Nu avem geniul compunerilor, ba chiar ele, cu mici excepții, ne sună prost [...]. Simțim limpede, chiar în cuvintele ce s-au impus vorbirii, că este un joc, o alipire; că propășire, este pro-pășire și binefăcător este bine-făcător. Este virtutea noastră, de care vorbesc istoricii culturii și ai artei de a da o sinteză specifică. Sinteza reprezintă la noi o contopire, nu o compunere”¹.

Cei doi filozofi se diferențiază prin perspectiva din care abordează cuvântul-concept **dor**. Filozoful de la Lancrăm ispitește plăsmuirea românească de cultură pentru a descifra matricea noastră stilistică. Filozoful de la Păltiniș ispitește cuvintele graiului românesc pentru a le descoperi înțelesurile lor filozofice. Între cei doi există apoi deosebiri temperamentale care își pun amprenta asupra scrisului. Blaga este sobru, obiectiv, mai “științific”; Noica este un entuziast și mai “angajat”, mai “partizan”. Și Noica dă dovadă, fără tăgadă, de înalte calități filozofice, iar filologia filozofică pe care o practică are o frumusețe a ei, numai că, nu de puține ori, în speculațiile sale filozofice exagerează și se dedă la un joc destul de periculos, nu chiar nevinovat, cu naivitatea și buna-credință a cititorului. Totuși citite și apreciate pentru ele însele, articolele lui Noica despre zestrea filozofică a cuvintelor românești devin adevărate poeme filozofice.

Dar înainte de a merge mai departe, să nominalizăm textele filozofice care ne-au inspirat rândurile de față: *Despre dor*, de Lucian Blaga și *Introducere la dor*, de Constantin Noica. Textul lui Blaga este un capitol din *Spațiul mioritic* (1973), carte componenta a *Trilogiei culturii* (1964), alături de *Orizont și stil* (1935) și *Geneza metaforei și sensul culturii* (1937). În *Spațiul mioritic* se face o descriere a matricei stilistice a culturii române sau, cu alte cuvinte, este abordată filozofic complexa și obsesiva problemă a specificului național. Capitolul respectiv poate fi citit și independent de sistemul filozofic din *Trilogia culturii*, dar rămânem atunci răspunzători atât pentru posibilele pierderi de semnificații, cât și pentru eventuala înțelegere deformată a textului. În lumina paralelei pe care o propunem, trebuie să atenționăm de la început asupra unei trăsături (de altfel omniprezentă în lucrările filozofice blagiene) a textului lui Blaga: filozoful nu urmează regulile retoricii; la el funcționează o singură lege, legea ideilor care implică în mod automat “legic” și calitatea (vezi calitățile generale ale stilului) stilului.

Blaga nu-și propune în mod expres să speculeze pe marginea denotativului **dor**. Obiectul analizei sale este **starea de dor**, manifestarea ei în creațiile populare, dar mai ales “locul” ei în structura matricei noastre stilistice. Prin urmare, capitolul începe cu încadrarea lui în această problematică a cărei analiza a început în capitolele următoare. După ce a stabilit, printre altele, că nunta și discreția sunt dominante stilistice ale culturii noastre populare, în *Despre dor* argumentează că aceste dominante stilistice în cântecul și poezia populară se manifestă prin **starea de dor**. În economia capitolului, doar 10 rânduri sunt acordate ... cuvântului **dor**. Pentru densitatea observațiilor pe unitatea de măsură – cuvântul – merită să reproducem fraza respectivă: “Nici unul dintre cuvintele dor, jale, urât nu este traductibil în altă limbă. Ele denumesc stări sufletești românești. Fiindcă a traduce de pildă cuvântul «dor» prin «Sehnsucht», nu înseamnă a traduce, ci a circumscrie o neputință. Cuvinte de asemenea natură constituiesc impermeabilitatea unui grai. Starea de dor e așa de particulară și așa de mult împletită din nuanțe, încât de ea țin până și vocala și consoanele înșile ale cuvântului «dor». Asemenea cuvinte nu «înseamnă» numai ceva, ci ele fac parte, prin chiar sonoritatea lor, din ceea ce ele înseamnă. Și tot așa e cazul stării «jale», și a stării «urâtului»“. Peste ani, ideea și exemplul lor se vor reîntâlni la Noica. “Identitatea” de vederi nu e consecința vreunei influențe directe (o simplă preluare), ci a realității lingvistice: “Și la fel face limba germană, în cazul dorului, prin Sehnsucht, care ar putea fi Sucht, pentru că la Sehnen, năzuire, dacă nu poți avea fantezia să vezi în Suht pe Suchen, a căuta, și să spui atunci că se obține în cuvântul german căutare de negăsire”.

În continuare, Blaga trece la hermeneutică filozofică asupra cântecului și poeziei populare care exprimă **starea de dor**. În această parte a microeseului este formulată ideea-nucleu în jurul căreia se structurează întregul demers filozofic. Textul fiind prea amplu pentru a fi citat, cu riscul de a zdruncina ideatica și frumusețea lui, îl fragmentăm și parafrazăm. Filozoful remarcă: “dorul e cântat pentru el însuși ca stare aproape fără obiect”. Dorul devine “obiect liric”. Unii cercetători, arată Blaga în continuare, depășiți de subtilitățile licirii populare, au căzut în capcana personificării. Dar “în realitate nu e vorba atât de o personificare, cât de o «ipostazare a dorului»“. În consecință, se afirmă mai departe, dorul apare ca personaj liric în diferite “ipostaze”; stare sufletească “învârtoșată”, “putere impersonală”, “vrajă”, “boală cosmică”, “element invincibil al firii”, “un alter ego”. Față de el, cântărețul (românul) are diferite atitudini și comportamente: de închinare, de luptă, de acceptare și transmitere, ori îl “seamănă ca pe o floare” sau îl “macină ca pe o materie”. Concluzia nu poate fi decât “poporul ipostazează dorul”. După exemplificare, Blaga duce mai departe demersul teoretico - filozofic, formulând o a doua idee centrală a textului în cauză: “ipostazarea dorului salvează creația populară de două posibile neajunsuri grave (în paranteză fie spus, neajunsuri de care suferă poezia cultă și față de care Blaga ia atitudine într-o serie de cugetări): sentimentalismul și alegorismul”.

Atunci când trebuie, Blaga știe să fie polemic și să-și exprime părerea față de o problemă. Așa este în partea finală a eseului său, când se referă la existențialism (Kierkegaard și Heidegger). În încheierea aceasta, Blaga arată clar și ferm în ce constă *sarcina* (încărcătura)

filozofică a cuvântului dor: ”Dacă se ține seama de omniprezența dorului în poezia noastră populară, s-ar putea aproape afirma că existența e pentru român «dor», aspirație trans-orizontală, existență care în întregime se scurge spre «ceva»”. Această *existență* la care se referă filozoful român nu este *îngrijorarea* heideggeriană și acel *ceva* nu e nimicul (moartea) din filozofia aceluiși Heidegger. ”Scurgerea spre ceva” a lui Blaga este un mister și revelația, înseamnă creație, *plăsmuire* cum spune cu plăcere justificată filozoful român.

Și Noica pornește de la premisa că limba este ”însăși rostirea de sine a ființei omului și a rânduielilor lui”. În acest sens, el ”ispitește” cuvintele românești și publică în 1970 *Rostirea filozofică românească*, ca apoi în 1973 să tipărescă *Creație și frumos în rostirea românească*. Cele două volume sunt reeditate în 1987 sub copertele unei singure cărți, subliniindu-se unitatea celor două volume anterioare. *Introducerea la dor* din volumul din 1973 este o reconstituire a *arheului* ”dor” – vocabulă fundamentală și definitorie pentru limba și spiritualitatea românească. Făcând genealogia lexemului, filozoful caută conceptul, categoriile și relațiile cuvântului românesc cu universul.

O primă remarcă prin care ”departajăm” cele două eseuri puse față în față: cel al lui Noica își are independența sa, poate fi citit fără nici un risc în afara contextului său.

Spre deosebire de Blaga, în demersul său filozofic asupra cuvintelor românești Noica este retoric. El respectă, putem spune cu strictețe, canonul retoricii. Stăpânind la perfecție cerințele retoricii, maestrul din Păltiniș nu de puține ori e speculativ din plăcerea de a fi speculativ. Are momente de dedublare: își contemplă (își ascultă) speculațiile.

Prin urmare, textul lui Noica păstrează tiparul clasic cu cele trei părți constitutive - funcționale ale oricărui discurs: introducerea (”captatio benevolentiae”), tratarea, închiderea. Astfel eseul devine o narațiune de idei. Elementul retoric e prezent și la nivel lexical-gramatical (adresarea directă, frecvența formelor de persoana întâi plural a adjectivului posesiv, folosirea persoanei a doua care *implică* ascultătorul/cititorul). Și așa cum stă bine oricărui filozof-retor, Noica își încheie eseul cu întrebarea retorică dacă un demers filozofic precum acesta nu riscă să distrugă magia și aura cuvântului, a limbii. Răspunsul nu e greu de găsit. După cum mărturisea un mare poet și filozof român, nu altul decât ... Blaga, orice lumină sporește taina.

Parcurgând paginile celor două texte consacrate dorului, ne îmbogățim cu câteva adevăruri. Fiecare cuvânt (al oricărei limbi) este un arbore cu rădăcinile adânc înfipte în humusul etnic-local (particular și individual). Fiecare cuvânt devine o expresie a spiritualității celui care îl folosește. Cuvântul (limba) este manifestare a raportului om – univers. Din cele scrise de Blaga și Noica ne alegem și cu o învățătură atât de necesară în zilele de azi pentru cei de pe plaiurile mioritice: pentru a putea comunica – nu obligatoriu la cotele înalte ale lui Blaga și Noica – trebuie să dai limbii (ține în ultimă instanță) demnitatea cuvenită și apoi să cunoști și să stăpânești pe cât se poate de bine resursele limbii, dar și legile ei.

Blaga urmărește să identifice o componentă a matricei stilistice a culturii române; Noica își propune să demonstreze înzestrarea filozofică nativă a limbii române. Ceva asemănător mai întâlnim în cultura noastră. Mă gândesc la *Dimensiunea românească a existenței* (1943) a lui Mircea Vulcănescu. Nu are anvergura lui Blaga, dar rămâne substanțial în idei și observații și spre meritul său și bucuria noastră, nu cade în capcana unui entuziasm nejustificat și exagerat așa cum se întâmplă în deceniul opt al secolului XX cu Noica.

Note

1. Într-o notă la textul *Introducere la dor*, în volumul *Constantin Noica comentat* – colecția *Scriitori români comentați*, Editura Recif, București, 1995, Mircea Handoca afirma următoarele: ”Există o mică inadvertență privind terminologia eseului. Noica afirmă despre contopire că nu e compunere. În limba română, un mijloc de formare a cuvintelor (pe cale internă) este compunerea, cu procedeele sale: contopirea (sau sudarea), juxtapunerea (alăturarea), abrevierea. Or, contopirea asupra căreia atrage atenția Noica este, în fond, compunere”. Având în vedere că textul-comentariu și notele se adresează tineretului studios (vezi colecția și numerele ei), nota lui Mircea Handoca trebuie amendată fiindcă nu se justifică nici chiar științific și nu e în spiritul textului lui Noica, și apoi să nu mai vorbim de

Eseistul filozof

---

rostul ei didactic formativ. Noica nu face în eseul său gramatică (scolastică), ci filologie filozofică, ceea ce este cu totul altceva.